

KOJI SU DIJALEKTI HRVATSKI?

JOSIP LISAC
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 808.62-087
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 1996-10-09
Received

U prilogu se obrađuje povijest središnjega južnoslavenskoga dijasisistema s diobom na tri razdoblja i njihovom sažetom karakterizacijom. Osobita pozornost posvećuje se hrvatskim idiomima te genetskolingvističke cjeline, posebno vokalizmu kao najvažnijoj značajci fizionomije pojedinih dijalekata. Uz predmigracijski raspored pet narječja (čakavsko, kajkavsko, zapadnoštokavsko, istočnoštokavsko, torlačko) u glavnim crtama obrađene su novoštokavske inovacije i seobe velikih razmjera što su otpočele u 15. stoljeću. Seobe su u znatnoj mjeri odredile buduće jezične odnose te buduću kulturnu i političku povijest južnoslavenskih naroda, pri čemu su mnoga područja napustili čakavci, kajkavci i štokavci sa starijim jezičnim značajkama. Zaključuje se da su hrvatska narječja čakavsko (6 dijalekata), kajkavsko (6 dijalekata) i dio štokavskoga te da je hrvatski jezik poseban slavenski jezik upravo kao književni jezik, ali i hrvatski organski idiomi imaju mnogo posebnosti u odnosu prema drugim govorima središnjega južnoslavenskoga dijasisistema.

Hrvatski organski idiomi na slavenskom jugu približno od 9. stoljeća pripadaju jednom od slavenskih jezika, tj. jednom od potomaka praslavenskoga jezika, i to onom što se u znanosti obično zvao hrvatskosrpskim ili srpskohrvatskim, a vrlo se prikladno u posljednje doba počinje nazivati i

središnjim južnoslavenskim jezičnim dijasistemom¹, dakle dijasistemom dijalekata smještenim između slovenskoga jezika na sjeverozapadu te bugarskoga i makedonskoga na jugoistoku. Prethodno je taj slavenski jezik pripadao zapadnojužnoslavenskoj (hrvatskosrpskoslovenskoj) zajednici, dok su istočnojužnoslavensku zajednicu sačinjavali bugarski i makedonski govori.²

Povijest toga jezičnog dijasistema u lingvistici je na različite načine obrađivana i tumačena, pri čemu je česta podjela na tri razdoblja, ali uz manje ili veće razlike u vremenskom određivanju etapa u razvoju.³ Obilježen izoglosama iz praslavenskoga doba (naslijeđen ili ne leksem *cesta* npr.), iz južnoslavenske (budući bugarski, većina makedonskih, torlački, istočnoštokavski i manjina zapadnoštokavskih govora mijenjaju *št'* u *št* i *žd'* u *žd*, dok bez promjene ostaju većina zapadnih štokavaca, čakavci, kajkavci i Slovenci) i iz zapadnojužnoslavenske zajednice (npr. *r'* kao u prsl. *mor'e* daje *more* u svim jedinicama osim u slovenskima i u kajkavskoj gdje imamo *morje*), pa i vlastitom dijalekatskom diferencijacijom, središnji južnoslavenski dijasistem formiran je od pet narječja (kajkavsko, čakavsko, zapadnoštokavsko, istočnoštokavsko i prototorlačko) i karakteriziran heterogenošću najizrazitijom u slavenskom svijetu uopće.⁴ U to su uključeni i nejedinstveni oblici za "quid" (tj. refleksi od *k̄l*, *čl* i *člto*, dakle *kaj*, *ča* i *što*), ali i mnoge druge značajke. Prvo bi razdoblje u razvoju dijasistema bilo bi do kraja 12. stoljeća, drugo od kraja 12. stoljeća do kraja 15. stoljeća, treće od kraja 15. stoljeća do danas.⁵

U cjelini je prvo razdoblje i djelomično razdoblje koje mu je prethodilo uglavnom doba zajedničkih procesa na čitavu području dijasistema odnosno zapadnojužnoslavenske zajednice. Dakle, odvijaju se važne promjene (gubljenje opozicije između prednjih i neprednjih vokala, pa se praslavenski poluglasovi, kao i u slovenskim idiomima, izjednačuju u vokalu *ɔ*, tzv. *šwa*, dok *y*, tzv. *jery*, prelazi u *i* itd., također se gubi nazalnost, dakle glasovi *ɛ* i *ɔ*; imamo nastavak *-ga* u G. sg. pridjeva i

¹ Usp. Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb 1993, str. 14.

² Usp. Dalibor Brozović, "Hrvatski jezik, njegovo mjesto unutar južnoslavenskih i drugih slavenskih jezika, njegove povijesne mijene kao jezika hrvatske književnosti", *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb 1978, str. 14-15.

³ V. npr. Svetozar N. Manojlović, "Glavne etape u razvitku hrvatskosrpskog jezika", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 7/1968, str. 46-69.

⁴ Dalibor Brozović, "Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, 8/1970, str. 13-14.

⁵ Dalibor Brozović, "Hrvatski jezik, njegovo mjesto ...", *op. cit.*, str. 11-16.

zamjenica a ne *-go* ili *-vo*, također kao u slovenskom), i to svuda na identičan ili djelomično na identičan način, pa se zato obično govori o mirnom razdoblju. Tada je provedena konsolidacija reduciranoga praslavenskog naslijeđa, uz rano primanje niza neslavenskih osobina, npr. u smislu sudbine suglasnika. Drugi period prožet je brzim razvojem, izrazitom dijalekatskom diferencijacijom i formiranjem dijalekata koji i danas dobrim dijelom postoje, no dio ih se tijekom kasnijeg razvoja (u velikim seobama) izgubio, bilo da se radi o stapanju više dijalekata ili o potpunom zamiranjju koje dijalekatske formacije. Treće razdoblje predstavlja uglavnom miran nastavak prethodnih jezičnih procesa, no tada su u prvom planu goleme migracije pučanstva, dugotrajne i s dubokim posljedicama. Te seobe predstavljaju uopće najvažnije zbivanje u središnjem južnoslavenskom dijasistemu dosad.

Tijekom prvog razdoblja izrazito nehomogeni središnji južnoslavenski dijasistem ipak posjeduje stanovitu naglašenu povezanost triju zapadnih narječja (čakavskoga, kajkavskoga i zapadnoštokavskoga) i još izraženiju povezanost dvaju istočnih narječja (istočnoštokavskoga i torlačkoga). Tri zapadna narječja idiomi su hrvatskoga stanovništva koje je karakterizirano npr. svojim *kajkavskim*, *čakavskim* i *štokavskim* obilježjem, ali i prirodnom većom ili manjom blizinom s govorima susjednih naroda. Naravno, to stanovništvo danas možemo nazvati hrvatskim, no to nikako ne znači da je ono u cjelini imalo hrvatsku nacionalnu svijest. Na kraju prvoga razdoblja (ili na početku drugoga) osjetna je akcenatska razlika između triju zapadnih narječja s troakcentskim sustavom (\\, ∩, ~) i dvaju istočnih narječja u kojima je izgubljen akut, pa su imala dvoakcenatski sustav (\\, ∩). Ta činjenica ima nemalo značenje; npr. postojanje akuta u novije doba govori nam da je riječ o dijalektima zapadnoga podrijetla. Još je važnija razlika u vokalizmu kao najvažnijoj značajci fizionomije pojedinih idioma. Naime, kajkavci, dio čakavaca i dio zapadnih štokavaca imali su deset nositelja sloga (a, o, e, o, e, u, i, d, r, l), dok se u istočnih štokavaca i u predtorlačkim govorima o kao refleks prsl. stražnjeg nazala najvjerojatnije nikad nije pojavilo;⁶ taj je vokal, naime, u zapadnim narječjima cjelovito ili djelomično nazočan, što je bila važna razlika, a osobito je bilo bitno da se u zapadnih štokavaca i u čakavaca događa ono isto što se već u istočnim narječjima dogodilo, tj. dobiva se rezultat *u* kao kontinuant *o*. Dakle, na kraju prvoga razdoblja samoglasnički je sustav bio ovakav:

⁶ Vjerojatno je postojao period kad su svi govornici zapadnih narječja posjedovali o.

prethodnom oformljenju diftonškog *jata*, pa se odatle može zaključiti da su mnogi ikavci a možda i ekavci na zapadnoštokavskom području sekundarno dobili takve reflekse od diftonga. U kajkavaca je *ǰ* glavninom dalo *e*, kako smo već uočili, no na zapadnom kajkavskom i na zapadnom čakavskom području dugi i kratki *ǰ* dali su uglavnom različite reflekse (obično dugi *ǰ* a, kratki se nerijetko čuva kod kajkavaca, dok u čakavaca daje *e*, *o* ili *a*). Moguće je da štokavci i većina čakavaca na mjestu *ǰ* dobivaju otvoreno *e*, ali je to svagdje (osim u dijelu Crna Gore) izgubljeno i rezultiralo vokalom *a*. Samoglasno *l* na području s diftonškim refleksom *jata* (zapadna štokavština, vjerojatno jugozapad istočne štokavštine) također daje dvoglasnik (i to *uo* koje je u ravnoteži s diftongom *ie*), ali se on uglavnom svagdje izgubio prevladavanjem glasa *u*. Jedino se do najnovijeg vremena u istočnobosanskom dijalektu očuvalo *uo* (npr. *stuop*), dok je na čakavskom jugu (Lastovo i okolica) pod zapadnoštokavskim utjecajem i danas je refleks *jata*, s time da Lastovo čuva i drugi dio diftonga *uo*, vokal *o* (*žot* npr.). Ostali čakavci uglavnom imaju *u* kao refleks samoglasnoga *l*, ali na kvamerskom otočno području prevladava razvoj *ǰ* + *l*, pa imamo *al*, *el*, *ol* kao reflekse *l* ili se *l* čuva. Starohrvatski konsonatizam uglavnom je bio jedinstven (*pušten* - *pušten*, *ddžja* - *ddžda* - *ddžda*, *meja* - *međa*, *morje* - *more*), dok u drugom razdoblju (ili možda i prije) u štokavaca te djelomično u kajkavaca i čakavaca bilježimo npr. prijelaz *č* u *c* ispred suglasničkoga i samoglasničkoga *r*. Na području morfologije najznačajnija promjena odnosi se na gubljenje gramatičke kategorije duala, s time da je proces dovršen na početku trećega razdoblja.

Nije lako precizirati raspored hrvatskih narječja potkraj drugoga razdoblja i prije početka velikih seoba. Ipak se može zaključiti da je kajkavska granica prema slovenskom jeziku bila uglavnom ista kao i danas. Granično područje kajkavštine prema čakavštini bilo je nešto južnije od Kupe i zatim južno od Save sve do utoka Une u Savu; kajkavsko-zapadnoštokavska granica išla je od ušća Une u Savu prema sjeveroistoku, i to vjerojatno prilično istočnije od današnje Virovitice¹⁰ i dalje u današnju Madžarsku. Čakavsko-zapadnoštokavska granica očito nije bila oštra, ali se kao njeno prostiranje može uzeti područje neznatno istočno od Une, zatim Dinara, uz izbijanje na more istočno od Cetine. Otoci su bili čakavski, obala zapadnoštokavska, no zapadni Pelješac, Korčula i Lastovo su na čakavskom terenu, istočni Pelješac i Mljet u zapadnoj štokavštini. Granica između

¹⁰ Mijo Lončarić, *Kaj - jučer i danas*, Čakovec 1990, str. 118-130.

dviju štokavština najvjerojatnije je išla Dunavom pa zatim do područja nešto zapadno od Drine i dalje do blizine današnje Foče. Odatle granica ide prema Neretvi, ali tako da je Neretva s okolicom bila u zapadnoj štokavštini, zatim odjeljuje zapadnoštokavsko Dubrovačko primorje od zaleđa i izlazi na more u blizini Boke kotorske koja se nalazila u istočnoj štokavštini. Istočnoštokavsko-prototorlačko granično područje povlačimo linijom od Albanije preko Kosova i današnjeg Stalaća do današnjeg Donjeg Milanovca na Dunavu. U cjelini, jasno je da u sjevernijim zonama imamo oštro razlikovanje zapadne i istočne štokavštine, izrazitije nego na južnom potezu: recimo, šćakavizam u današnjoj Slavoniji i sjeveroistočnoj Bosni, štakavizam u istočnoj štokavštini, uglavnom jasne razlike u refleksima *jata* itd. Važno je naglasiti da je današnja Bosna i Hercegovina zapadno od rijeka Bosne i Neretve potkraj srednjega vijeka bila ikavska, na sjeveru šćakavska, na jugu štakavska; istok je bio ijekavski, na sjeveru šćakavski, na jugu štakavski. Tomu bi se moglo lako dodati niz napomena o fizionimijama pojedinih terena u predmigracijsko doba.¹¹ Npr. zanimljivo je da je Gorski kotar najvjerojatnije bio većinom kajkavske fizionimije, ali i čakavske bliže moru. Bit će da je ta goranska kajkavština uglavnom bila onakva kakva se do danas očuvala oko Severina na Kupi, Močila i Lukovdola.¹² Mnogo se raspravljalo o starom slavenskom govoru Dubrovnika, pri čemu se može reći da je vjerojatno dominirala ijekavska zapadnoštokavska fizionimija.¹³ Pokazuje se da su Muslimani u Bosni i Hercegovini uglavnom hrvatskoga podrijetla, pa se od Hrvata razlikuju u pojedinostima, dok je razlika prema Srbima obično znatna.¹⁴

Prije upozorenja na seobe i njihove posljedice potrebno je upozoriti i na značenje tzv. novoštokavskih inovacija. Te su se promjene dogodale u 15. i u 16. stoljeću (i izvan toga razdoblja djelomice), a središte im je bilo u

¹¹ Usp. Dalibor Brozović, "O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata", *Filologija*, 4/1963, str. 45-55.

¹² Usp. Josip Lisac, "Goransko predmigracijsko dijalektno stanje i podrijetlo suvremenih organskih idioma u Gorskom Kotaru", *Dometi*, 24/1991, br. 6-7, str. 381-386.

¹³ V. Dalibor Brozović, "O dijalektološkom aspektu dubrovačke jezične problematike", *Dubrovnik*, 3/1992, br. 2-3, str. 316-324. V. također Radoslav Katičić, "O Držićevu jeziku pedeset godina nakon Rešetara", *Forum*, 28/1989, br. 9-10, str. 313-326, osobito 323.

¹⁴ Usp. npr. Pavle Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*, MS, Novi Sad 1985, str. 141: "Inače, za teritoriju Bosne i Hercegovine uglavnom važi i pravilo da je hrvatski živalj bliži po govoru Muslimanima nego Srbima, s tim da u neku ruku stoji između njih. Posebnosti Srba svode se najčešće na njihovo poreklo (naseljavanje iz istočne Hercegovine i sl.), dok se nepodudarnosti između govora Hrvata i Muslimana moraju objašnjavati pre svega socijalnom izolacijom, i, kako je već rečeno, turskim uticajem na Muslimane."

Hercegovini, oko rijeke Neretve. Naravno, inovacije na mnogim područjima ni do danas nisu provedene, ali se može reći da su u nekoj mjeri zahvatile mnoge terene, uključujući i neštokavske. One su vrlo snažno prožele mnoge središnje štokavske idiome koji su, uz tu preobrazbu, također doživjeli i širenje posredstvom tzv. metanastazičkih kretanja. Svakako je izrazito važna osobina novoštokavska akcentuacija, ali su bitne i ostale inovacije, fonetske i morfološke.

Jedna od fonetskih inovacija odnosi se na prijelaz dočetnoga *l* u *o* (ili u *a*), pa se umjesto *bil*, *misli* dobiva *bio*, *mislio* (ili rjeđe *bija*, *mislija*). Dalje, gubi se *h*, pa starije *hlad* ili *hoću* daje *lad*, *oću*. Također dolazi do tzv. novog jotovanja, pa, recimo, umjesto *grozdje* dobivamo *grožđe* ili umjesto *smetje* *smecé*. Vidimo da te promjene redovito povećavaju postotak vokala, a i morfološke novoštokavske inovacije imaju isti smisao.¹⁵ Tako u G. pl. umjesto nultoga gramatičkog morfema (*žen*) dobivamo *-ā* (*žena*), dok u D., L. i I. pl. također imamo promjene: *ženam*, *ženah*, *ženami* u tim padežima daje *ženama*, pa se, dakle, javlja tzv. sinkretizam pluralnih padeža. U svim tim padežima tek u I. (staro *ženami*, novo *ženama*) ostaje jednak odnos vokala i konsonanata kao prije inovacija.¹⁶

Nije jasno što je uzrokovalo novoštokavsku akcentuaciju određenih dijalekata, četveroakcenatski sustav kakav otprilike imamo i u hrvatskom književnom jeziku i u drugim oblicima standardne novoštokavštine, ali je sasvim sigurno da je taj sustav dobiven od dvoakcentenskoga, od dvaju silaznih naglasaka. To, dakle, znači da novoštokavsku akcentuaciju možemo dobiti tek osjetno nakon gubljenja akuta, nakon prijelaza posebnog akcenta uzlazne intonacije¹⁷ u cirkumfleks (dugosilazni naglasak). Novoštokavski naglasak takav je da silazni akcenti mogu dolaziti samo na prvim slogovima riječi ili u jednosložnim riječima, dok inače prelaze za jedan slog prema početku riječi odnosno na proklitiku ujedno dajući uzlazni naglasak, kratki ili dugi, ovisno o tom je li silaznom naglasku prethodila dužina ili nije.

Novoštokavske inovacije radikalno su izmijenile frekvenciju konsonanata i vokala, ali su, kako smo vidjeli, neujednačeno provedene. Među fonetskim inovacijama do gubljenja *h* nije došlo na dubrovačkom području,

¹⁵ Dalibor Brozović, "Suvremeno štokavsko narječje kao plod konvergentnoga jezičnog razvoja", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7-1/1985, str. 59-71.

¹⁶ Novoštokavske inovacije imale su mnogo utjecaja na fizionomiju današnjega hrvatskoga književnog jezika, pa i na tip hrvatskoga pravopisa. Radi se o pravopisu izrazito prozirnoga idioma, a takvim idiomima više odgovara pravopis fonološkog tipa.

¹⁷ Stjepan Ivšić, "Prilog za slavenski akcenat", *Rad*, 187/1911, str. 133-208.

a kod Muslimana (ili kod pripadnika koje druge nacije islamske vjere) očuvan je oslabljeni, grleni izgovor *h*. Novo jotovanje i u novoštokavskim dijalektima ponegdje izostaje, a takvih odstupanja od dosljedno novoštokavskoga stanja ima osobito mnogo u pluralnim padežima. No naročito je važno to da je novoštokavskim inovacijama dobiveno vrlo veliko područje s prilično ujednačenom jezičnom fizionomijom prvotno heterogenih elemenata, a to je masiv novoštokavskih/novoštokaviziranih dijalekata, bili oni ijekavski, ikavski ili ekavski.

Turska invazija duboko na Balkan uzrokovala je seobe stanovništva najvećih razmjera uopće u novovjekovj povijesti europskih jezika, i to velikim dijelom unutar istog jezika. Započete u prvim desetljećima 15. stoljeća, migracije uzrokovane turskim prodiranjem na područje središnjega južnoslavenskoga dijasistema trajale su više stoljeća i uzrokovale doista iznimne promjene prvotnih staništa većine stanovništva. Dodamo li također bitne ekonomske uzroke seobama, tj. odljev pučanstva iz siromašnih planinskih krajeva na plodnija područja, dobivamo kao rezultat činjenicu da je neposredni kontinuitet srednjovjekovnoga stanovništva i starih dijalekata zapravo dosta rijedak. U smislu nevelikoga postotka doseljenika osobito se izdvaja područje središnjih kajkavskih dijalekata (tzv. Banska Hrvatska) i krajnji jugoistok dijasistema torlačkoga tipa. Također i na otocima staro je stanovništvo u načelu brojnije od doseljenika, dok na ostalom terenu uglavnom redovito dominiraju preseljenici, ali to ne znači i redovitu dominaciju njihovih jezičnih značajki, tj. i u takvim je primjerima moguće da govor bude kontinuant srednjovjekovnoga idioma.

Kao primjer radikalnoga smanjenja određenoga narječja tijekom seoba izdvaja se sudbina čakavskoga fenomena. Naime, znatan dio staroga čakavskog područja tijekom 16. stoljeća pao je pod tursku vlast ili je opustošen, pa su čakavci uz obalu i osobito u unutrašnjosti izrazito prorijeđeni. Najvećim su dijelom prebjegli izvan hrvatskoga prostora (Slovenija, Austrija, Mađarska, Češka, Slovačka), prvenstveno u Gradišće, ali i na otprije čakavski prostor (jugozapad Krka, Istra), pa i na stare kajkavske terene (npr. donjosutlanski dijalekt jest kajkavizirani čakavski).

Staro kajkavsko područje također je osjetno smanjeno nakon seoba, uglavnom na području istočnoga prostiranja, gdje je između kajkavaca i štokavaca slavonskoga tipa naseljen znatan broj štokavskih doseljenika istočnohercegovačke fizionomije. Pravilo je da su čakavske, kajkavske i arhaičnije štokavske terene zaposjedali govornici novoštokavskih dijalekata.

Štokavci ikavci iz zapadne Hercegovine i iz susjednih bosanskih i dalmatinskih predjela naselili su tijekom seoba mnoga područja na dalmatinskom kopnu, u Lici, u zapadnoj Bosni itd. Iz ličkoga područja tijekom

17. stoljeća to se stanovništvo preselilo u Bačku oko Subotice, Baje, Sombora i u sjevernije predjele. Dio ikavaca štakavaca iz matične oblasti u međuvremenu je u priličnoj mjeri čakaviziran na istarskom jugozapadu, dok pretežno štokavske crte čuvaju u tri sela južnotalijanske pokrajine Molise. Na talijanskom poluotoku asimiliran je znatan broj govornika hrvatskoga jezika, među kojima je bilo i iseljenika iz razdoblja koje je prethodilo masovnim seobama uzrokavanim turskim osvajanjima.

Tijekom migracija najviše se proširio istočnohercegovački dijalekatski tip, ijekavski i štakavski. Taj je uglavnom srpski govor proširen i oko matičnoga područja i na mnogim terenima u Hrvatskoj i u zapadnoj Bosni, a utjecao je svojom fizionomijom i u istočnijim predjelima (Srbija, Crna Gora). Radi se npr. o tome da je u Slavoniji istočnohercegovački dijalekt odijelio, osim već spomenutoga, još i arhaične govore zapadnoštokavskoga podrijetla na sjeverni podravski i južni posavski pojas i da je donedavno bio dominantan u znatnom dijelu Like, Korduna, Banije, sjeverne Dalmacije itd.

Ukupno gledano, nakon konvergentnoga razvoja zapadne i istočne štokavštine, nakon novoštokavskih inovacija i velikih seoba nastupila je takva nivelacija različitih govora da se više ne može govoriti o zapadnoj i o istočnoj štokavštini nego o jednom štokavskom narječju s dijalektima zapadnoga, istočnoga ili mješovitoga podrijetla. Preobrazba etničkih prilika provedena tijekom seoba u znatnoj je mjeri odredila buduće jezične odnose te buduću kulturnu i političku povijest južnoslavenskih naroda. Dakle, hrvatska su narječja čakavsko (6 dijalekata), kajkavsko (6 dijalekata) i dio štokavskoga. Hrvati su kao govornici četiri štokavska dijalekta (slavonski, zapadni, istočnohercegovački, istočnobosanski) zastupljeni manje ili više dobro, a ostalim štokavskim (i torlačkim) dijalektima govore u relativno malom broju. Svakako je u povijesti bilo važno što su Hrvati vjerojatno bili većinom štokavci i što su štokavci živjeli na velikom području, što se hrvatskim novoštokavskim idiomima govori na raznim stranama (Bosna, Hercegovina, Dalmacija, Lika, Bačka itd.), što su hrvatski novoštokavski idiomi ujednačene fizionomije i što je dobra međusobna razumljivost naših štokavaca i onih koji to nisu, pa i to da je novoštokavština svakako reprezentativan hrvatski idiom.¹⁸ No svi su hrvatski idiomi imali tešku povijest, od tipično hrvatskih čakavskih govora preko kajkavskih idioma sve do štokavskih govora koji su poslužili kao dijalekatska osnovica hrvatskoga književnog jezika kakvim danas govorimo. No i ostali su naši dijalekti utjecali na fizionomiju hrvatskog oblika standardne novoštokavštine.

¹⁸ Usp. D. Brozović, "Hrvatski jezik, njegovo mjesto ...", *op. cit.*, str. 15-16.

Književna pak poraba hrvatskoga jezika posve je originalna i osobita, a u ovom je kontekstu važna i zato što svakako postoji uzajamno djelovanje materinskih govora i književnog jezika. Naš je jezik poseban slavenski jezik upravo kao književni jezik,¹⁹ ali i hrvatski organski idiomi imaju mnogo posebnosti u odnosu prema drugim govorima središnjega južno-slavenskoga dijastistema.

Josip Lisac: WHICH DIALECTS ARE CROATIAN?

S u m m a r y

The article elaborates the history of the central South Slavic diasystem with its division into three periods and gives their concise characterization. The author draws our special attention to the Croatian idioms of this genitic-linguistic whole, particularly to vocalism as the most important feature of the physiognomy of individual dialects. Alongside the distribution of the five dialects prior to the migrations (čakavian, kajkavian, West-štokavian, East-štokavian and torlakian), the author delineates the New-štokavian innovations and the great migrations which began in the XVth century. The migrations, during which čakavian, kajkavian and štokavian speakers with older characteristics moved out of many areas, greatly determined the future language relationships and the future cultural and political history of the South Slavic peoples. The author reaches the following conclusions: čakavian (6 dialects), kajkavian (6 dialects) and a part of štokavian are Croatian dialects; Croatian as a literary language is a distinct Slavic language; but Croatian organic idioms as well have numerous particularities in comparison with the other languages of the central South Slavic diasystem.

¹⁹ Radoslav Katičić, "Hrvatski jezik kao pojava određena svojom poviješću", *Jezik*, 41/1993-1994, br. 5, str. 129-134.